

Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadieninis priedas

1999 m. sausio 2 d.

Nr. 1 (1)

Saturday supplement January 2, 1999

No. 1 (1)

POETAS IR TĖVYNĖ

JUSTINAS MARCINKEVICIUS

Adomo Mickevičiaus 200-ųjų gimimo metinių paminėjimo vakaras įvyko Vilniuje, Lietuvos Operos ir Baletų teatre, gruodžio 17 d. Pagrindinę kalbą pasakė poetas Justinas Marcinkevičius, kuris yra Adomo Mickevičiaus 200-ųjų gimimo metinių paminėjimo Valstybinės komisijos pirmininkas.

1832 m. liepos 17 d., Strasbūro merijoje išduodant pasą tolimesnei kelionei Prancūzijoje, Adomas Mickevičius taip aprašytas: „Ūgis 1 m 69 cm, plaukai ir antakiai juodi, kakta uždengta, akys — pilkai melsvos, nosis — vidutiniška, lūpos — idem (t.y. taip pat vidutiniškos — J.M.), barzda — juoda, smakras — apskritas, veidas — ovalus, oda — sveika, ypatingų ženklų jokių“. Vargu, ar iš šito aprašymo poetą būtų atpažinę net patys artimiausi jo draugai.

Pasienio tarnybos valdininkas jokių ypatingų ženklų nepamatė, nes jie, tie ženklai, gulėjo Mickevičiaus kelionės krepšyje. Tai buvo du poezijos tomeliai, išspausdinti Vilniuje prieš dešimt metų: tremtyje parašyta *Sonetai* knyga, išleista Maskvoje 1826 m., ir istorinė sakmė *Konradas Valerodas*, pasirodžiusi 1828 m. Peterburge. Gal tarp jo knygų ir popierių, šalia poemos *Grażina*, buvo ir tragedijos apie Barborą Radvilaitę planas ar koks projektas, apie kurį buvo kalbėjęs savo bičiuliams dar Maskvoje. Poetas vežėsi ir tik ką, Drezdene parašytą, dar karštą, *Velinių III* dalies rankraštį — išpūdingą dvasinės ir politinės jėgos kūrinių, kurio paantraščiū trumpai ir aiškiai nurodoma istorinio bei dvasinio veiksmo vieta: „Lietuva“. Tai ir buvo tie „ypatingi ženklai“, iš kurių pasaulis štai jau daugiau nei pusantro šimto metų atpažįsta Adomą Mickevičių — skaito, tyrinėja, vertina jo kūrybą, domisi jo gyvenimu, mokslinė, politinė ir religinė veikla.

Poeto „ypatingi ženklai“ yra jo kūryba, kurioje savo pedasakus įvairiausiais būdais įspaudžia tikrovė, laikas ir įvykiai, emocinė ir dvasinė patirtis, socialinis ir politinis klimatas.

Adomas Mickevičius gimė Naugarduke (ar Zaoseje) 1798

m. Kūčių vakarą — todėl ir Adomo vardą gavo. Buvo prasklinę vos treji metai nuo paskutinio Lenkijos-Lietuvos valstybės padalinimo. Didžioji politinė žaizda smarkiai kraujavo. Tiesą sakant, ji niekada neužsitraukė. Ir Mickevičių šeima, ir visą Naugarduką gaubė senosios Lietuvos valstybės aureolė. Būsimasis poetas suposi istorinių legendų, padavimų, sakmių ir prisiminimų lopšyje, jo laisvės viltys ir jo talentas anksti aptiko romantizuotos ir heroizuotos praeities klotus ir juose išsiskynio. Tam tikrą Lietuvos istorijos „užkratą“ galėjo gauti, dar tebesimokydamas Naugarduko Tėvų Dominikonų šešiametėje mokykloje — čia jo istorijos žinios būdavo vertinamos „labai gerai“. Tarp kitko, 1812 m. mokykloje buvo suvaizdinta populiari to meto dramaturgo Aloyzo Pelinskio tagedija *Barbora Radvilaitė*. Keturiolikmetis Adomas sukūrė joje pagrindinį — Barboros — vaidmenį.

Už Mickevičiaus talentą turėtume dėkoti ir Vilniaus universitetui, kur jaunas poetas gilėjo ir brendo, kur lankė garsių profesorių Leono Borovskio, Gotfrydo Grodeko, Joachimo Lelelelio paskaitas ir seminarus. 1816 m. literatūros ir laisvųjų menų fakultete susitiko viename kurse su Simonu Daukantu. Abu juos apšvietė patekanti romantizmo žvaigždė, abu idealizavo Lietuvos istoriją, sėmėsi įkvėpimo ir medžiagos kūrybai, nors krašto ateitį, be abejonės, abu įsivaizdavo skirtingai: istorikas puoselėjo savarankiškos valstybės viltis, poetas regėjo Lietuvą, unijiniais ryšiais susietą su Lenkija.

Dar sykį pažvelgę į Adomo Mickevičiaus „ypatinguosius ženklus“, t.y. į jo poetinę kūrybą, pamatysime ir unikalią jos savybę, dvasinę suvestį: visa ji (arba beveik visa),

Šaltinių savivaldybės aikštėje gruodžio 19 d. atidengtas paminklas poetui Adomui Mickevičiui jo gimimo 200-ųjų metinių proga. Nuotr. Eltos.

pradedant apysakaite *Živile*, paskelbta Vilniaus savaitraštyje *Tagodnik Wilenski* 1819 m., ir baigiant didžiąja epopeja *Ponas Tadas*, išleista Paryžiuje 1834 m. — visa ji yra iš čia: iš senosios istorinės Lietuvos. Poetui gyvos, aktualios, skausmingos, tėvyninės Lietuvos.

Su šia žeme jo santyki galbūt geriausiai ir išreikštų žodis „tėvyniškumas“. Tai meilė, prisirišimas, ilgejimas, idealizavimas... Šios ir į jas panašios dvasinės būsenos ypač sustiprėja nelaisvėje, tremtyje, emigracijoje, nutolus ir negalint sugrįžti. Tada ypatingą vertę įgauna prisiminimai, gamtos ir buities detalės, įvairios relikvijos, vietos ir įvykiai, kaip nors susiję su tuo, kas atimta, nutolinta, paversta, nepasiekiamas, uždrausta ar sunaikinta. Tai natūralu, o poetui, sakyti, netgi privalu. Juo labiau romantiniam poetui, kurio poezija kyla iš praradimo, meilės ir ilgesio. Galima regėti Mickevičių, pakylanį nutolusioje istorinėje Lietuvoje (poemos *Grażina* ir *Konradas Valerodas*) — ir nusileidžiantį *nenutolstančioje* savo vaikystės bei jaunystės žemėje (poemos *Velinės*, *Ponas Tadas*).

Poetinis skrydis aprėpia ir tartum apkabina žodžiu visą Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės buvimą istorijoje. Šią erdvę gimtosios Naugarduko apylinkėse poetas pripildo paslaptinių ženklų, keistų reiškinių, mėnesienoje iš ežero išnyrančių mergelių, svietiečių, vidurnaktį iš kapų pakylančių numirelių — apgautų, suvedžiotų, klastingai nužudytų, atpildė ir teisingumo iškandį. Gimstantis romantizmas tarsi ištrynė ribą tarp šio ir ano pasaulio, Velinių naktį nuošalioje koplyčioje susirinkę kaimiečiai bendrauja su mirusiais, jų pamokymus ir ištarnes suprasdami kaip aukščiausią socialinį, moralinį teismą ir nuosprendį. Tokia yra Mickevičiaus *Velinių* prasmė.

Česlovas Milošas (Czesław Miłosz) poeto sumanymą panaudoję Velinių apeigas sceniškai pavadino „absoliučiai genialiu“. O svarbiausia — poezija iš klasicizmo salonų išėjo prie žmonių. Tai buvo demokratinis žingsnis, kurį jis žengė poetinės kalbos pagalba, ieškodamas supratimo ir atsiliepimo. Deklaruodamas

tėvynę, poetas deklaravo demokratizmą. Tokia buvo pirmųjų dviejų Adomo Mickevičiaus poezijos tomelių, išėjusių Vilniuje, ideologija. „Liokajai ir kambarinės pirkos visų daugiausia“, — džiaugėsi poetas.

Į metafizinį dviejų pasaulių bendravimą ir bendrumo principą poetas inėš, įrašė tėvynės ir laisvės vietovės, jų tapatumo — t.y. dieviškosios pasaulio tvarkos — dėsni, išreikšdamas jį savotiška trejybe: tėvynė — žmogus — žmonija. Nesunku pastebėti, kad poeto dvasinių ir pilietinių vertybių sistemoje į pirmą vietą iškyla tėvynė: už ją kovoją, jos laisvei aukodamiesi, Gražina ir Konradas Valerodas, *Velinių* ir *Pono Tado* herojai. Šioje vietoje aš norėčiau pabrėžti Mickevičiaus kūrybos aktualumą mūsų dienų lietuviui, nes jau grėsmingai daugėja žmonių, užmiršusių arba užmirštančių, kad turi tėvynę.

Poetas niekada neužmiršo, kad ją turi. Nors ir išdraskytą, ir pavergtą, tačiau turi. Net ir tolimajame Kryme, suklusęs tyloje, nori išgirsti ją šaukiančią. Iš tikrųjų ji ir šaukė poetą. Visą gyvenimą šaukė herojiškai praeitimi, ugdė ir skatino jo poetinę vaizduotę padavimais ir legendomis, papročiais ir prietarais, spalvingomis buities detalėmis, neužgesinamais laisvės siekais. Kalneliais, kloniais, miškais, ežerais ir pievomis šaukė; Nemunu ir Nerimi, pirmąja meile, Vilniumi, Naugarduku ir Kaunu. Šaukė visu tuo, ką vaikas būdamas pirmą kartą pamatė, išgirdo, ką paauglystės metais patyrė ir išidėmėjo, ką jaunystėje pamilo: Paskui visa tai lig paskutinio atodūso valdino Lietuvą, kalbėjo ir rašė apie ją, kaip apie tėvynę.

Emigracijoje įsitraukęs į politinę veiklą, kalbėjo apie savo ypatingą tėvynę — Lietuvą ir bendrą tėvynę — Lenkiją. Tačiau visa, į ką poetas panardina savo plunksną, vyksta čia, istorinėje Lietuvoje. Čia yra ta erdvė ir laikas, kur žmogus deklaruoja savo gyvenimo ir tėvynės likimo vienovę, čia žmogus kuria tėvynę, o tėvynė — žmogų. „Visos tautos kančias aš iškentėturiu“, — skausmingai improvizuoja poetas bazilijonų vienuolyno celėje Vilniuje. Tarsi malda ar

litanią pradeda jis reikšmingiausią savo, o gal ir visos lenkų literatūros — kūrinių *Poną Tada*, atmintinai ir meile trokšdamas susigrąžinti pagrindinį savo įkvėpimo šaltinį — tėvynę, pasiekti ją poetiniu žodžiu, atsigavinti jos versmėje.

Tai buvo, galima sakyti, nenumalšinamas egzistencinis viso gyvenimo troškuly. 1855 m. rugsėjo mėnesį (likus vos porai mėnesių iki mirties) Paryžiaus arsenale jį aplankiusiems guodėsi: „Aš norėčiau pasiekti savo lietuviškus miškus, ten norėčiau būti vienas, nieko nematyti, gink Dieve, jokio laikraščio neskaityti, ir tik su ponu Dievu, paukšteliais ir medžiais kalbėtis“.

Poetas iš tikrųjų turėjo galią kalbėtis ir su ponu Dievu, ir su medžiais ar paukščiais, nes iš Lietuvos, pats to neįsąsdaamas, buvo „pasisėmęs“ tada dar labai gyvą panteistinę pasaulėjautą, savotišką, su krikščionyste sumišusią, gamtamaldystę, neišdraskytą žmogaus ir gamtos bendrumą. Iš čia, iš Lietuvos, jam buvo visai nesunku žengti į anapusinį vėlių ir dvasių pasaulį, regėti ir girdėti jas. Galima sakyti Mickevičių buvus paribio žmogumi — toks žmogus yra tolerantiškesnis, jo dvasia judresnė, paslankesnė, kūrybiškesnė, iš ją supančios tikrovės pagauanti ir gaunanti daugiau impulsų. Mickevičiūje telpa, sugyvena lenkiškumas ir lietuviškumas — jie nenaikina vienas kito, jie drauge kuria pasaulį.

Didelio poeto užtenka visiems: būtent, priklausomybė visiems ir daro jį dideliu: „Myliu visus, visus! Ir žmones, ir tautas // visas jau būvusias ir būsimas tautas“ — tai iš *Velinių* Didžiosios improvizacijos. Be abejonės, šitokiu savo dvasios erdvumu Mickevičius aktualus ir mūsų laikams.

Poetas sukūrė ir užsiaugino savyje žemę, kuri jau nepaleido jo. Sekė jį tremtyje, lydėjo vingiuotais emigracijos keliais, sunkiu rūpestiu užgulusi krūtine, budino nenumaldomą ilgesį. „Šaukiuos lietuviškų kraštovaizdžių“, — iš Lozanos rašė Ig. Domeikai. Paryžiuje, išsinuomojęs namelį, prie durų pasodino šermukšni, kad šis, poeto žodžiais, primintų jam Lietuvą.

O, pradėjęs rūpintis prancūzų pilietybe, laiškė broliui guodėsi: „... man kažkaip gaila nustoti buvus lietuviu“. Del politinių intrigų pilietybės negavo, taip ir numirė senosios Lietuvos piliečiu — tos Lietuvos, kurios žemėlapyje jau nebuvo.

Bet ji liko poeto knygoje — čia jinai didelė, su kiekvienu vertimu į kitas kalbas ji tarsi vis auga. Galima tarti Mickevičių sukūrus patriotizmo ir tėvynės meilės pavyzdžius, kuriais žavėjosi lietuvių tautinis atgimimas 19 a. antroje pusėje. „Iš praeities tavo sūnūs te stiprybę semia“, — giedojo Vincas Kudirka. Iš tos pačios romantizuotos praeities, iš kurios medžiagos ir įkvėpimo sėmėsi ir Adomas Mickevičius. Tai unikalus atvejis, kai kita kalba rašęs poetas taip aktyviai dalyvavo mūsų tautinės sąmonės kūryboje. Tautinio atgimimo karštuoliai buvo net jo pavarde sulietuvinę — vadino Mickumi.

Patriotinės atsparos ir tautinės gynybos darbą Mickevičius dirbo ir sovietinės okupacijos metais. Pakartotinai verčiama ir leidžiama jo kūryba plito didžiuliais tiražais. Nežinau, ar Europoje, į kurią veržiamės, kas patikėtų, kad stambus Mickevičiaus poetinės kūrybos visumos tomas (1987) buvo išleistas 90,000 egzempliorių tiražu ir bemaž išpirtas — fantastika! Populiarius buvo poeto kūrybos vakarai, jo poezijos plokštelės. Adomas Mickevičius tais laikais stovėjo šalia mūsų tautinio atgimimo dainiaus Maironio. Lietuva buvo pilna jo dvasios, vargu, ar kur kitur Mickevičius buvo toks populiarius ir toks savas, kaip Lietuvoje.

Tai ir suprantama. Pasaulinės literatūros panteone yra tik vienas didelis kūriny, prasidedantis žodžiu „Lietuva“ — tai *Ponas Tadas*. Skaitant jo pirmąją eilutę „Litwo! Ojczyzno moja“, — atmintyje suskamba mūsų valstybės himno — V. Kudirkos *Tautiškos giesmės* invokacija: „Lietuva, tėvynė mūsų“.

Gailė, kad istorija ir likimas, tarsi atsidėkodamas Adomui Mickevičiui už dalyvavimą mūsų dvasios kūryboje, Kudirkos ranka integravo lietuviškai *Pono Tado* pirmosios eilutės dalį į *Tautišką giesmę*.

Taigi, nė vienas poetui šitaip nebuvo atlyginta, kaip Adomui Mickevičiui. Ir vis bus atlyginama, kol bus gyva jo meilės ir ilgesio žemė — Lietuva, kol bus giedamas jos himnas.

Didžioji Adomo Mickevičiaus meilė Marilė, atsisveikindama rašė jam kadaise į Kauną: „Būk didis!“ Poetas įvykdė šį savo mylimosios priesaką.

PAMINKLAS ADOMUI MICKEVIČIUI

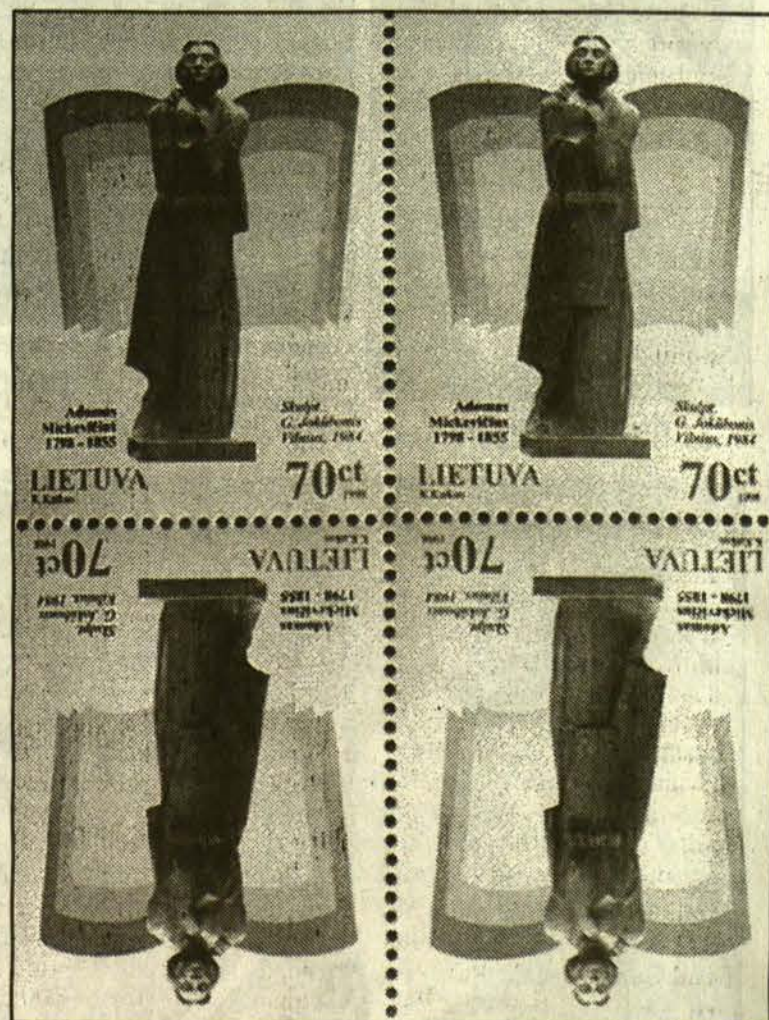
Šaltinių savivaldybės aikštėje atidengiamas paminklas poetui Adomui Mickevičiui, kurio gimimo 200-osios metinės minimos šiemet. Iškilminga atidengimo ceremonija įvyko šeštadienį, gruodžio 18 d.

Iškilmėse dalyvavo Lietuvos Respublikos pirmininkas Vytautas Landsbergis, svečių iš Lenkijos. Po oficialios dalies Šaltinių kultūros namuose buvo susitikimas prie Kalėdų stalo. Aktorė Virginija Kochanskytė lietuvių ir lenkų kalba skaitė A. Mickevičiaus eiles.

A. Mickevičiaus paminklo autorius — skulptorius Bronius Vyšniauskas, aikštės architektas — Rimvydas Vyšniauskas.

Paminklo statyba kainavo 140,000 litų. 60,000 litų iš rezervo fondo skyrė Lietuvos vyriausybė, po 5,000 dolerių pervedė Lenkijos Respublikos Seimo pirmininkas Maciej Płażinski ir Lenkijos paminklosaugos taryba, 18,000 litų paaukojo Šaltinių gyventojai ir organizacijos.

Aikštės rekonstrukcija, kurią atlieka statybos firma „Nalsia“. Šaltinių savivaldybė kainuos daugiau kaip 400,000 litų.

Naujas Lietuvos pašto ženklas, skirtas poeto Adomo Mickevičiaus 200-osioms gimimo metinėms paminėti. Nuotr. Eltos.

Adomo Mickevičiaus 200 gimimo metinių paminėjimo valstybinės komisijos pirm. poetas Justinas Marcinkevičius savo atidarojamejame žodyje pabrėžė didžiojo klasiko kūrybos aktualumą mūsų dienų žmogui, neretai užmirštančiam savo tėvynę. Paminėjimas įvyko Vilniaus Nacionaliniame Operos ir Baletų teatre gruodžio 17 d. Nuotr. Eltos

„Santaros-Šviesos“ suvažiavimą prisimenant

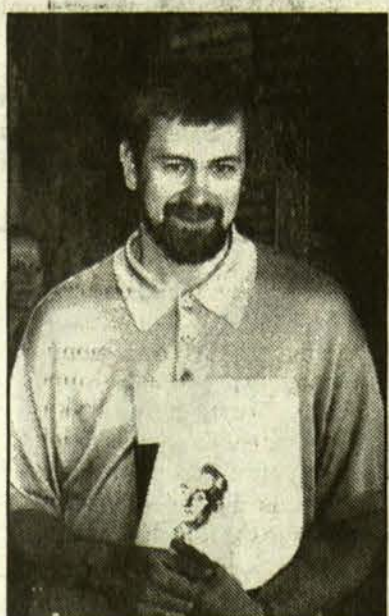
RŪTA BIRŠTONAITĖ

Ankstyvą rugsėjo rytą Leonte V. Vepštas tradiciškai įkalė lenteles su rodyklėmis į Pasaulio Lietuvių centrą. Čia rugsėjo 10-13 d. vyko 45-asis „Santaros-Šviesos“ suvažiavimas. Susirinkimo vietos pavadinimą „Lietuvių centras“ — pusiau rimtai galima suprasti kaip vos ne mitinį. Prieš akis iškyla pasaulio, iš kurio centro į visas puses sklinda lietuviškumas, įvaizdis. Tačiau šiems ir suvažiavimą susirinkusiems, atrodo, rūpėjo permąstyti ir sugriauti ne vieną mitą. Turiu galvoje istorijos mitologizavimą, kultūros asmenybių vertimą mitiniais herojais, galų gale lietuviškumo mitą etc. Tam tikra alternatyva tokiam galvojimui būtų galima laikyti Leono Sabaliūno klausimą, kurį jis iškėlė, atidarydamas suvažiavimą — kokia yra išeiviskios tapatybės sandara? Ko gero, pagrindinė šio rugsėjo „Santaros-Šviesos“ pastanga ir buvo noras apmąstyti save, suvokti savo tapatumą. Galbūt dėl to surengta tiek daug įvairių diskusijų. Juk tik susipažindami, kalbedamiesi su kitais, matydami skirtumus, galime geriau pažinti patys save. Atidarydamas suvažiavimą, L. Sabaliūnas kalbėjo:

„Mūsų vėl laukia trys darbo dienos ir trys įvairios paskirties naktys. Įkviešama, pašnekesiai kultūros, mokslų ir visuomenės klausimais. Kaip visada, gerėjimasis menų vakarais.“

Tik gal, daugiau nei kitados, mes šįsyk gilinsimės į mūsų kintančios savasties aiškinimą. Stengsimės suvokti savo besivystančios dvilypės ištikimybės pobūdį, dilemas, o gal net ir tragizmą.

Iš vienos pusės, juk dar branginame savo lietuviškiosios esmės ištakas. Rūpinamės, kaip tą etninį paveldą savo kasdienoj išlaikyti, plėtoti, prasminti, moderninti ir perduoti savo vaikams ar vaikų vaikams.

Giedrius Subačius.

Bet, antra vertus, jau imame branginti ir savo amerikietiškosios esmės bruožus. Pradedame įsisavinti ir tai, ką randame čia — mūsų Amerikoje (ar Kanadoje, ar Argentinoje). Ne kitų žmonių Amerikoje, o mūsų Amerikoje.

Dar sava viena, bet jau sava ir kita. Dvilypėje ištikimybėje glūdinti viltis savyje Lietuvą išsaugoti ir Ameriką laimėti masina žmogiškosios didybės galimybė. Bet pavojaus Lietuvą visai prarasti, o Amerikos galutinai neišsivirti yra tokioje ištikimybėje tykojanti tragiška išvieto žmogaus padėtis. Gera tiems išeiviams, kurie tėvynę gali tikrai sugrįžti. Ir gera tiems ateiviams, kurie naujojo žemės visiškai jauja. Didysis bandymas tačia laukia tų, kurie ryžtasi savyje talpinti ir derinti abeją — kas gauta iš primities ir kas gauta iš aplinkos. Atomazgos pobūdis neišvengiamybę neturi. Jis didele dalimi priklausys nuo mūsų pačių. Tad aiškinkimės, kalbėkim — šiandien, ryt ir poryt — apie mūsų samonėje įsirežusias traumas, apie išeiviskojo identiteto sandarą, savo ideologines dilemas ir apie tuos rūpesčius, su kuriais susiduria mūsų jaunesnioji karta.“

Tautinių mitų demaskavimas

Pirmasis pranešimas, nors ir skirtas visų pirma literatūros kartinio analizei, tuoj pat įtraukė auditoriją į lietuvių tautos mitų bei kompleksų demaskavimo akciją. Aušra Veličkaitė kalbėjo apie Kosto Ostrausko dramą „Stasiukas“. Ši drama, anot Aušros, nuvainikuoja didingąją istoriją. Vietoj jos skaitytojai pasiūdomas kitoks, ne toks „gražus“ istorijos variantas. Tačiau gėdingi įvykiai, silpni valdovai taip pat yra mūsų bendros praeities dalis. Tik paprastai links-

Leonas Sabaliūnas taria atidarymo žodį Santaros-Šviesos suvažiavime rugsėjo 10-13 d. Pasaulio lietuvių centre.

tama ją nutylėti ar bent jau pagrazinti. Kita vertus, toks santykis su istorija gali paaiškinti ne vieną šiandieninio Lietuvos viešojo gyvenimo faktą. Prezidento rinkimų euforija, inauguracijos iškilmės, troškimas įstoti į NATO — ar tai nerodo noro „pasipūsti“ ir „pasigrazinti“? Taigi klausytojai ne tik išgirdo „Stasiuko“ interpretaciją, bet ir buvo priversti susimąstyti apie lietuviškąjį Napoleono kompleksą.

Tautinius mitus — tik kiek kitu aspektu — aptarė ir Almantas Samalavičius. Jis pasiūlė 50 sovietų okupacijos metų vadinti kolonizacijos laikotarpiu. Kaip tik tada labiausiai reikėjo ir intensyviausiai buvo kuriami mitai apie praeitį (pvz., apie didžiuosius kunigaikščius). Jie tapo savotiška atsvara samonės kolonializavimui. O išsilaisvinus, ji yra neveiksminga. A. Samalavičius skundėsi, kad Lietuvoje beveik nemėginama aprašyti priklausomybės patirties. Galėtume paspėlioti, kodėl tarsi vengiama sąžiningai atkurti atmintį. Galbūt patys kultūros tyrinėtojai yra paveikti kolonizacijos, todėl nenori (ar tiesiog negali) taip elgtis?

Na, o mūsų dabartį pranešėjas ragino žiūrėti per šiuo metu madingos pokolonializmo teorijos prizmę. Ji galėtų padėti suvokti kažką reikšmingą apie mus pačius. Pavyzdžiui, visai tikėtina, jog iš sovietinės kolonijos Lietuva tampa Trečiojo pasaulio dalimi. Todėl prireikia nuolat teisingai įrodinėti esant Vakarais. Žodžiu, keičiasi tik imperijos formos...

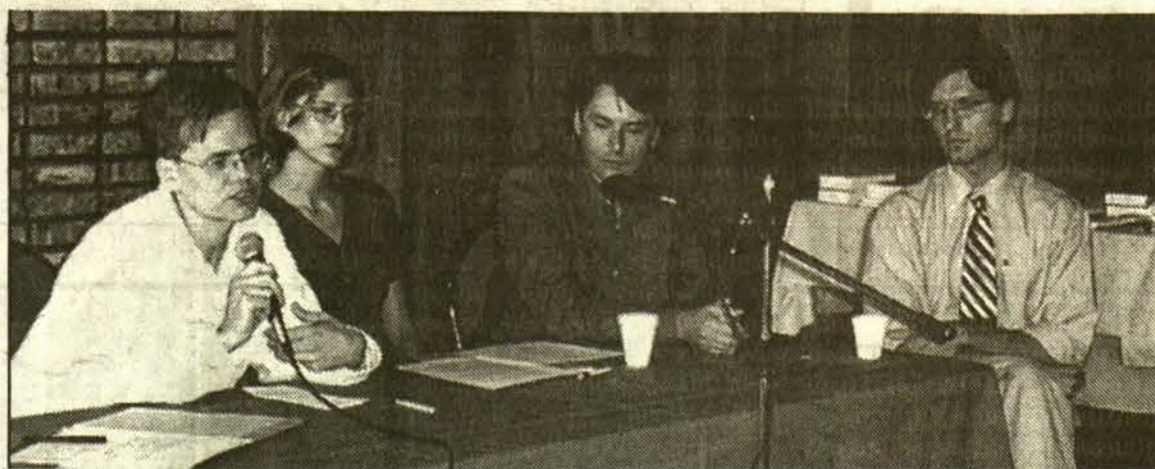
Tiems, kas vis dėlto ryžtųsi tyrinėti kolonializuotą samonę, vertėtų atkreipti dėmesį į provokuojančius Liūto Mockūno klausimus, užduotus per diskusiją: kas labiau formavo tapatybes sovietmečiu — „Metmenų“ žurnalai, J. Keruaco „Kelyje“, R. Kalanta ar „The Beatles“? A. Samalavičius prisipažino, kad jam pačiam didžiausią įtaką pirmiausiai darė roko muzika. Buvo aptarti ir kiti priklausomybės laikotarpio fenomenai. Pavyzdžiui, tuo metu stipri-

Edvardas Tuskenis (iš kairės), Rūta Birštonaitė ir Almantas Samalavičius.

Lakštonė Vėžienė (iš kairės), Leonas Sabaliūnas ir Henrieta Vepštienė.

Pokalbio „Lietuvybė mano kasdienybėje II“ dalyviai. Iš kairės: Vainis Aleksa, Imsrė Sabaliūnaitė, Paulius Slavėnas, Vytautas Adomaitis. Visos nuotraukos šiame puslapyje — Julius Lintako.

buvusi skaitymo kultūra, kuri šiandien jau yra tradicijos dalis.

Ieškant savo tapatybės

Atviriausiai ir karščiausiai savo tapatybių ieškota dviejų diskusijų metu. Tai Violetos Kelertienės ir Danguolės Variakojytės surengtas pokalbis apie karo ir pokario traumas išeivių samonei bei jaunosios kartos žmonių diskusija „Lietuvybė mano kasdienybėje“ (idėjos autorė ir diskusijos vadovė — Ilona Maziliauskienė). Traumos tapo ta tema, kuria visi troško pakalbėti bent keletą kartų. Išsakytas reakcijas galima būtų suskirstyti į tris grupes. Vieni kalbėtojai iš tiesų sutiko, kad karo patirtis yra skausmingai paveikusi jų samonę. Tokią bendrą patirtį paliudytų ją aprašantys literatūros tekstai (A. Skėmos *Balta drobule*, M. Katiliškio *Išėjusiems negrįžti*), taip pat — kolektyviniai sapnai. Tad dabar belieka arba gyventi desperatiškai, arba bandyti kaip nors integruoti savo gyvenimą. Tačiau daugiausia pokalbio dalyvių nenorėjo pripažinti jokių traumų. Galbūt pabūgę medicininio žodyno, kuriuo buvo apibūdinti po-traumatinio sindromo bruožai (depresija, miego sutrikimai, chroniški skausmai, mazochistinis gyvenimo būdas...)? L. Mockūnas smagiai pasakojo apie karo metais patirtą nuotykių kupiną gyvenimą. Vairiai žaidė krepšinį bei svajojo pamatyti Vienos Praterį. Jų tėvams pabėgimas nuo teroro reiškė asmeninį apsisprendimą, o ne traumą ir kaltes kompleksą. Tad, pasak L. Mockūno, greičiau jau reikėtų šnekti apie tam tikrą gyvenimišką pamoką.

Dar vieną galvojimą apie savo patirtį variantą išsakė Algis Mickūnas. Žinoma, kad kare kiekviena akimirka gali būti paskutinė, jis pavadino išsilaisvinimu nuo bet kokių traumų. Tampi laisvas, kai suvoki, jog nėra jokių garantijų; rytojais tada yra atviras.

Taigi nuomonės šiuo klausimu labai skyrėsi. Todėl ginčijamasi buvo tikrai smarkiai. Antrasis pokalbis atrėdė daug „švelnesnis“, tačiau ne mažiau įdomus. Įdomus pasirinktas būdas kalbėti apie savo tautinę tapatybę — ne samprotuoti abstrakčiai, bet pasakoti apie kasdienę asmenišką patirtį. Be to, daugiausia kalbėjo jauni žmonės, užaugę Amerikoje. Gyvenimas įvairių kultūrų sandūroje, dviguba tapatybė jiems nebėra koks neigiamas dalykas. Tai yra tapę jų savitumu, kuris vertingas pats savaime. Daug svarstyta apie kalbą bei tapatybę žmonių, nebekalbančių lietuviškai. Iš tiesų — kas kitas, jei ne kalba, ryškiausiai atskleidžia tautinį identitetą. Antra vertus, neaišku, ar įmanoma šiandien norėti tobulo grynumo. Visai tikėtina, kad egzistuoja tik įvairūs mišiniai, iš kurių žmogus kuria savo tapatybę.

Svarstymais, kas yra skirtumai bei vienodumai užsibaigė ir diskusija, įkvėpta Algimanto Gurecko pranešimo „Liberalizmo pergalė ir kas toliau“. Aiškintasi, kokie gali būti skirtingi kosmopolitiškumo variantai. Leonidas Donskis gynė klasikinį, humanistinį variantą, be kurio negali gimti tautos. A. Mickūnas siūlė atkreipti dėmesį, kaip dabar pasaulyje vis dėlto stengiamasi naikinti autonomijas, skirtumas. Valstybės su aiškiais ribomis tėra tik laikinos išraiškos. Galų gale buvo sutarta, kad toks vienodinimas vis dėlto daugiausia vyksta ekonomikos srityje. Tik neaišku, kiek šis procesas yra pozityvus. Čia tikėtų prisiminti paskutinįją suvažiavimo dieną Valdo Samonio išdestytas mintis apie Lietuvos ekonomines galimybes naujųjų komunikacijų epochoje. Pranešėjas išskleidė ištis optimistines ekonomikos viziją — (mažiausiai vilčių buvo palikta žemės ūkiui). Tačiau jis irgi pabrėžė

ekonominių sistemų skirtingumą — net ir Baltijos valstybių, kurios vakariečiams paprastai atrodo vienodos. Kiek vienodinimas paveiks tautas, kultūras, ar pavyks išsaugoti jų įvairovę — kol kas sunku pasakyti.

Iš visų savo tapatybės paieškų ir bandymų jas aptarti išpuodingiausiu laikyčiau A. Mickūno kalbėjimą apie išeivio dvilypę ištikimybę. Tai buvo pranešimas, kuris skatino tiek nesutikti, ginčytis, tiek ir žavėtis mąstymo savitumu. Pristatytas kaip „netikro rytojaus riteris“, A. Mickūnas prieštaravo vientiso, gryno identiteto sampratai, nes skirtingose situacijose tenka priimti skirtingas tapatybes. Tad tai yra ne pastovus, bet laikinas, kintantis dalykas. Tauta irgi turėtų būti daugialypė. Juk, pavyzdžiui, Lietuva negali išvengti Vakarų modernių sąvokų, institucijų. Be to, ji taip jau yra daugialypė su savo krikščionybę, pagonybę ar skepticizmu. Taigi pirmiausia A. Mickūnui tapatybę reiškia skirtingumą (pats A. Mickūnas sakėsi dešimties kaubojų skrybėlę todėl, kad tai priklauso jo tapatybei). Taip pat buvo pabrėžta sąryšio su kitais svarba. Tik per jį išmokstama pamatyti pasaulį kitaip bei praturtinti save. Ir tai yra svarbiausioji demokratijos sąlyga. Demokratijos kaip erdvės, kurią susikūrė žmonės gali susitikti vieni su kitais ir aptarti bendrus klausimus.

Toks polilogo principas labai primena Vytauto Kavolio laikyseną. Apie V. Kavolio išsukus kalbėjo jo pasekėjas L. Donskis, stulbinęs savo puikia iškalba. Pristatęs savo mokytojo palyginamųjų civilizacijų teoriją, pranešėjas klausė, kokius didžiuosius V. Kavolio projektus galėtų tęsti jo bendražygiai. Labiausiai šiuo metu intriguojančiais civilizacijų studijų objektais jis pavadino romantizmą (suformavusį moderniojo individo sampratą), nevakarietiškas kultūras bei savęs apmąstymą kultūroje. Taigi vel akcentuotas savęs suvokimas ir dėmesys kitam.

Kitos kultūros žmonės

Susipažinimui su kultūros

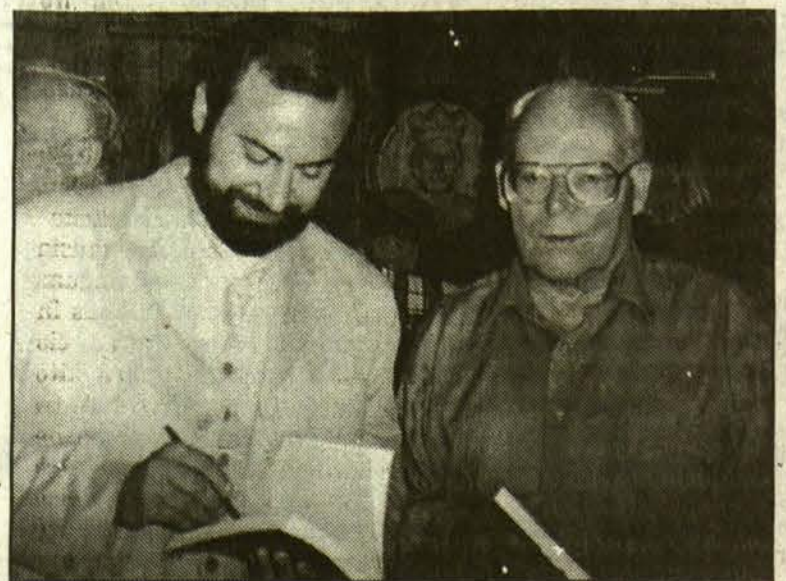
žmonėmis buvo skirti du pokalbiai — su kulturologu iš Lietuvos Almantu Samalavičiumi bei filologu iš Italijos Pietro U. Dini. Jį pristatęs Giedrius Subačius juokavo, kad pokalbis yra toks žanras, kurį reikia patiems spontaniškai susikurti. Kartu kalbėjimasis tarpusavyje leidžia geriau susipažinti ir taip išvengti mitų kurimo. Reikia pasakyti, kad šis žanras tikrai pasiteisino. Abu pokalbiai vyko be galo gyvai; ko gero niekam jie neturėjo prailgti. Violetos Kelertienės kalbintas A. Samalavičius prisistatė esąs intelektualas — šarlatanas. Jo samprotavimus galima būtų pavadinti istorijomis apie Lietuvos literatūrinį gyvenimą — apie visa tai, kas supa literatūrą kaip tekstus. Todėl buvo aptarta ne tik literatūros kritika, akademinės institucijos, kultūros leidiniai, bet ir Vilniaus kavinės; pasakota apie A. Samalavičiaus bei jo bičiulį kurtą romano mistifikaciją. Išgirdus šias šmaikščias istorijas, tiesą sakant, nesinori sutikti su A. Samalavičium, kad kultūrinis gyvenimas Lietuvoje nuobodokas, kad čia negali tikėtis jokio atsako, diskusijų.

Pokalbis su visuotine simpatiją pelniusiu Pietro U. Dini buvo dar magesnis. Jis sutalpinė ir A. Nykos-Niliūno eilėraščių vertimų į italų kalbą skaitymą, ir L. Mockūno garsiai reikštą nepasitenkinimą šnypščiamaisiais lietuvių kalbos garsais. Na, o pats P. Dini atsisakė kaip filologas pačia plačiausia šio žodžio prasme. Paskelbęs gausybę mokslinių straipsnių, jis tyrinėja baltų lingvistiką, literatūrą, istoriją, geografiją. Šiuo metu yra susidomėjęs kalbinių teorijų istorija — kaip mąstyta apie kalbą įvairiais laikotarpiais. Pirmąją suvažiavimo dieną P. Dini kaip tik ir skaitė pranešimą, skirtą baltų kalbų ir kultūrų istoriografijos tyrimams Renesanso Europoje. Įdomu, kad šis pokalbis vėlgi baigėsi pamąstymais apie skirtynes. Buvo kalbėta, jog iš tikrųjų egzistuoja tik tarmės, nėra kokios grynos kalbos. Ir šį įvairovę tik praturtina mūsų kalbinį pasaulį.

Ne vien paskaitos ir pranešimai

Per „Santaros-Šviesos“ suvažiavimą klausytis ne tik mokslinių pranešimų. Priešpaskutinįją dieną įvyko stilingas romansų vakarėlis, kurį surengė „Dėlios“ ansamblis. Ironiškos ir kartu širdingos dainos leido pajusti kitišką folkloro tradiciją. Jungiančią miesto ir kaimo kultūras, tebegyvą šiandien (tai įrodė prie senų romansų pridėti pačių atlikėjų sukurti posmeliai).

(Nukelta į 3 psl.)

Pietro U. Dini (kairėje) ir Rimvydas Šilbajoris.

Santaros-Šviesos suvažiavimo pertraukos metu. Lituanistikos katedros studentai (iš kairės): Aušra Veličkaitė, Žydrūnas Drungilas, Jurgita Baltrušaitytė, Rūta Birštonaitė, Vygantas Šiurkus ir Vida Mačėnaitė.

DIDI KŪRYBINĖ GALIA SLYPI PO KUKLUMO DANGA

Poetui dr. Alfonsui Šešplaukiui-Tyruoliui paskirta 1997 metų Lietuvos rašytojų draugijos premija už viso jo gyvenimo įvairialypę kūrybą. Premijos įteikimo iškilnės ruošiamos šių metų sausio 10 d., sekmadienį, 3 val. popiet Jaunimo centro kavinėje, Čikagoje. Premijos mėcenatas — Lietuvos fondas.

Kai pasklido žinia, kad pernykštė Lietuvos rašytojų draugijos, kuriai pirmininkauja Stasė Petersonienė, literatūros premija paskirta Alfonsui Šešplaukiui-Tyruoliui, lietuviškoje visuomenėje neuaidėjo nei vieno priekaišto, kad laureatas tokio pagerbimo nėra užsipelnęs.

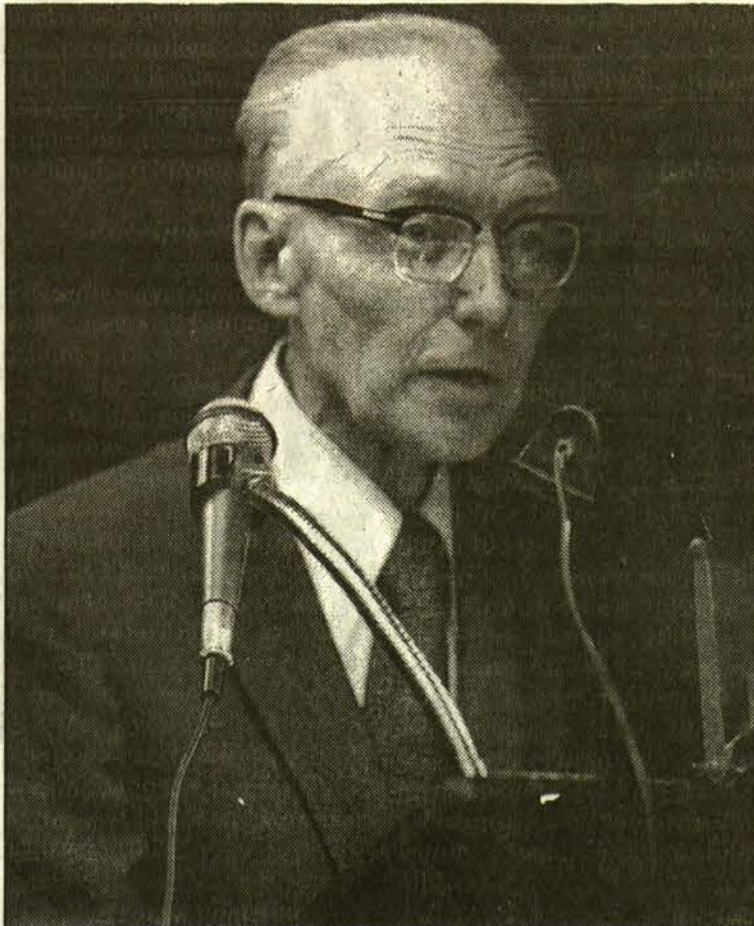
Poetas, pedagogas, vertėjas A. Tyruolis (mūsų tarpe jis geriau pažįstamas prisiimta pavarde, kaip tikraja — Šešplaukis) yra kukli asmenybė, tačiau po tuo kuklumo apsiaustu slypi didis žmogus — kūrėjas, lietuvių literatūrą pasirinkęs didžiąja savo gyvenimo meile. Todėl jis taip pat visą gyvenimą darbuojasi, išlasiodamas, kas tik su Lietuva bent kiek susieta, iš pasaulinės literatūros aruodų, versdamas savo atradimus į lietuvių kalbą ir tuo praturtindamas mūsų istoriją, pasaulėjautą bei pasaulėžiūrą.

O Alfonsas Šešplaukis-Tyruolis gyvenimo kelias — ne trumpas. Gimė jis 1909 m. spalio 10 d. Linkuvoje, Šiaulių apskrityje. Studijavo germanistiką ir lituanistiką Vytauto Didžiojo universiteto teologijos-filosofijos fakultete; universitetą baigė 1933 m. Tačiau 1937-1938 m. studijų tikslais lankėsi Vokietijoje, Šveicarijoje, Čekoslovakijoje. Iki 1944 m. dirbo pedagogini

darbą įvairiose gimnazijose Lietuvoje, tuo pačiu metu jau išleidęs kelias savo kurybos ir vertimų knygas.

Antrojo pasaulinio karo pabaigoje, artėjant bolševikų antplūdžiui į Lietuvą, pasitraukė į Vakarų. Gyveno Austrijoje, Vokietijoje, o nuo 1949 m. — JAV-se. Verta pažymėti, kad A. Tyruolis, atvykęs į Ameriką, toliau gilino studijas St. Francis kolegijoje bei Columbia universitete. Jis taip pat pasirūpino, kad tame universitete būtų įvesta lietuvių kalba, kurią pats dėstė 1952 m.

Spaudoje A. Tyruolis reiškiasi nuo maždaug 1923 m. Jis yra parašęs daugybę straipsnių, spausdintų periodikoje ir neperiodiniuose leidiniuose — iš tikrųjų būtų nelengva suskaiciuoti, kiek ir kur A. Tyruolis bendradarbiavo, tačiau jo išleistų knygų — originalios kūrybos ir vertimų — sąrašą skelbiame prie šios trumpos apžvalgos. Tuo pačiu džiaugiamės ir didžiuojamės, kad lietuvių tauta pagimdė ir užaugino šį ypatingai darbštų bei talentingą savo sūnų. Norime tikėti, kad sekmadienį, sausio 10 d., Jaunimo centro kavinė bus sausakimšai pripildyta publikos, įvertinančios Alfonso Šešplaukio-Tyruolio įnašą į mūsų literatūros kraicio skrynią.

Alfonsas Šešplaukis-Tyruolis.

Alfonso Tyruolio raštai

Poezija

Pavasario saulė; eilėraščiai. Marijampolė, 1935.

Kelionė; eilėraščiai. Chicago, 1950.

Laukų liepsnos; sonetai. Vokietija, 1953.

Sacra via; Romos sonetai. Chicago, 1961.

Metų vingiai; lyrikos rinktinė. Chicago, 1963. Kaunas, 1993.

Diemedžio paukštelis; sonetai. Anglija, 1974.

Šiapus ir anapus saulės; eilės lyrinės ir epinės. Chicago, 1989.

Kaunas, 1994.

Le Fort, G. von. Piloto žmona. Kaunas, 1997.

Mokslinė literatūra

Bibliografija vokiečių kalbai ir literatūrai studijuoti. Atsp. iš „Athenaeum“, 1931 m.

Tomas Morus, Anglijos kancleris. Marijampolė, 1935.

Lietuviškai vokiškas ir vokiškai lietuviškas žodynas. Šiauliai, 1941.

Adam Mickiewicz and Lithuania. New York, 1961.

Herder und die Dainos. Atsp. iš *Commentationes Balticae*, Bonn, 1962.

Šekspyras Lietuvoje. Atsp. iš „Lithuanian studies“, Chicago, 1966.

Religinis pradas Maironio kūryboje. Atsp. iš *LKMA Metraščio 3 t.*, Roma, 1967.

Shakespeare in Litauen. Atsp. iš *Shakespeare Gesellsch.* West, Heidelberg, 1968.

Der Katechismus des Martin Mažvydas von 1547. Atsp. iš *Gutenberg Jahrbuch*, Mainz, 1971.

Linkuva; šiaurės Lietuvos žemėlapis. Chicago, 1978.

Lituanica in European Research Libraries. Atsp. iš *Gutenberg Jahrbuch*, Mainz, 1978.

Linkuva; monografijos priedas. Chicago, 1979.

Deutsche Übersetzungen der „Jahreszeiten“ des Christian Donelaitis. Atsp. iš „Zeitschrift fuer Ostforschung“, Marburg, 1984.

Lietuva pasaulinėje literatūroje; straipsnių rinkinys. Chicago, 1985. Kaunas, 1994.

Lituanica Collections in European Research Libraries; a bibliography. Chicago, 1986.

Lietuvių ir pasaulinės literatūros barose. Kaunas, 1994.

Pažintis su rašytojais ir knygomis. 2 tomai. Kaunas, 1995, 1997.

J. G. Herderis ir baltų tautos. Vilnius, 1995.

Pirmoji lietuviška knyga naujųjų tyrinėjimų šviesoje. Kaunas, 1997.

Palikus mylimą tėvynę; karo meto dienoraštis, 1944-1945. Kaunas, 1998.

Mokyklų vadovėliai

Vokiečių kalbos skaitymai. Vokietija, 1947.

Vokiečių kalbos skaitymai 1-2 gimn. kl. Vokietija, 1948.

Pratinė lietuvių kalbos gramatika; mokyklai ir namams. Vokietija, 1954. Chicago, 1962.

Ten, kur Nemunas banguoja; lituanistinių mokyklų šeštajam skyriui. Chicago, 1962.

Chicago, 1972. Chicago, 1987.

„UNA FURTIVA LAGRIMA“

Visa tai, kas turi baigtis, neišvengiamai pasibaigia. Į šią nemarią tiesą atsiremiam, kaip į grimstanciją Titaniko koloną. Tad ir nesugebu nuo psichės veidrodžio nutrinti liudiesio dulsenos. Nutekėjusių metų užrašuos ji yra tapusi poetiniu pastangų klidesiu, bejėge ironija, gaudžiai sąmojingu nerimu, išreikštu anuomet daugelio zultais įvaizdžiais. Galvoju: prozos pasitraipose manieji melizmai gali kažką įrodyti. Būtent, ką? Gal tik gyvenimo vertingumo aksiomą, kurios tebesilaikau lyg vaikas motinos sijono.

Štai vienas įrašas, skambantis XX a. vidurio lektūros tonais:

„Velkuos per vakarėjančias gatves. Gal jos Platono užėgon nuves, ir šiluma iš pokalbių srovens? Gal ten pajusiu prierašą žmogaus? Ilgai atidėliotos išpažintys gaus — su mintimi nenykstančia: pasaulis miršta vienišam name. Lyg T.S. Elioto Prufrokas ištarsiu: Let us go then, you and I... Su manimi eime. O kur, žmogau?“

Taip ir liko klausimas neatšakytas, net Amerikoje atsidūrus. Slėgė žmogiško ryšio stoka. O štai ankstesnis įrašas:

„Žydejo vyšnios. Vakarais mėnulis pasitikęs vedė mus taku per lieptą į sodo gilumą, kur lapai kužda meilės paslaptį. Bet neilgai kartojosi lėta kelionė. Pakrantę puošiantys žibintai, lydeję mus, užgeso. Takelis apkasais pavirto. Lieptas — šarvuotų tiltų. Mėnulio glostoma naktis — kano-nada“.

Trečias šiek tiek ilgesnis, bet tolygiai pianissimo žvelgiantis į pietus, kiek tasyk skaitytą šiauriečių beletristiką:

„Žadėjai man paskolinti gyvenimo Vadovėlį, kurį vartydamas išmokčiau būti laimingas. Terasoje su sėdintais galėčiau šnekėti apie Italijos grožį, laiką ir būti, ir iš dangaus konsteliacijų gerčiau svaigiai ateiti. Žadėjai man įkvėpti tikėjimo tiesą. Šiandien, gruodžiui įpusėjus, judriam bulvare šnara įprastas gyvenimo geismas. Ant apšviesto tilto įlankos sukasi linksmybių ratas. Jo gondolose linguoja tylūs prisiminimai apie Santakos miestą, kur motinos lūkestis liko Telšių gatvės name, tarp mylimų daiktų. Pasviečiuose kantriai ieškojau išsipildymo, nepamiršdamas Vadovėlio su tavo konsteliacijų ženklais. Pasaulyje kitaip ir negalėjo būti... Laimė glūdėjo pažadė“.

Ne, ne, neįmanoma užmiršti esminių pažadų bei įžadų. Gyvi jie išlieka per visą gyvenimą, įstrigę smegenyse. O štai ir ketvirta pastraipėlė, syki, gimtinės girią prisiminus, atklydusi:

„Dainavo medis kitam medžiui apie pavasarį ir vasarą. Menu: dainavo lapais, rievėmis kamieno, gyslomis šaknų. Dainavo iki pat viršūnės. Daina mainydamosi puošė kviečio, rugio, miežio varpomis. Dainavo medis pakilus ir savo draugei, miško rozei, kvapniui ir kerinčiam žodžiu. Susižavėjęs jo melodija, aš nieko ypatingo iš savęs pridurt negalėjau. Tik sušukau: Dainuok ir man!“

Nebūtų penktas, nebūtų ir šio rašinio. Skaitmuo Penki vi-

sada patikdavo ir patinka. Jei bausmei save ištremiu į Nevados tyrus ir atgailaudamas sustoju Las Vegas, bandau laimę prie ruletės oranžinių skaitmenų. Dažniausiai bendrauju su Penkiais. Kadangi nesiseka meilė, tai bent 5-ųjų oranžas turi paguosti. Štai penktas:

„Mylint pažinti mylimą žmogų, broli nelengva, o nei Meilė sudarko vaizdo aiškumą, užmeta šydą ant mylimo rūmo, tirpdo tikrovę saldziam sapne... Ir tik pabudus sąmonėj dunksi žinia: Reginį meilės įminti mylint, sese, nelengva, ne“.

Argi su šiuo įrašu ir užbaigsiu savo penkiasluoksne godą. Girdžiu, kaip stalčių kruta ir šeštas kalinys. Prašo: „Išleisk, būk, žmogus, duok ir man pasireikšti. Tiek metų dūstu tavo gelstanciam bloknote... Atsimeni — labai jau mylėjai Eleonorą. Jai deklaravai Kossu-Aleksandriškio 'O kaip tavęs man neminėti'. Ir mane pagimdei, kad ir netobulą, bet vis tiek išlikusį tiek metų. Esu čia beviltiškai apaleistas, nuo visų slepiamas Niekas“.

Toks gailus prašymas mane

sugraudina. Skruostu nurieda ašara, lyg Donizetti „Meilės elekysro“ arijoje „Una furtiva lagrima“. Niekas!? Nejaugi? Bet šiandien ne ūpas prisiminti meilę Antakalnio Eleonorai. Viskas taip kvailai susiklostė. Pokario lietingą naktį Vilniuje su kiauais žliug-sinciais pusbačiais lydėjau mergaitę. Ak, paskutinis pasimatymas! Ji su motina turėjo staigiai išvykti į Lenkiją. Ir man netrukus žūtūt prirėkė ištrukti iš Vilniaus. Tam episkam išgyvenimui tinka tik erdvi, blaivi proza. Tik jos glėby galėtų prabilti Eleonoros mielas prierašumas. Ne karas, bet pokario negandos mus tada nugalejo. Viską prislėgė žvarbi stalininė žiema.

Pranas Visvydas

• **Kaunas.** Spalio 10 d. Šv. Jurgio bažnyčioje grupė „Suliny“ iš Kretingos pristatė naują savo albumą „Suliniai iš tylos“. Tai jau antras šios grupės albumas. Vokaline instrumentine muzika artima dainuojamosios poezijos žanrui. Tai piligrimo dainos, kupinos ieškojimo ir vilties, kai kurie dainų tekstai paimti iš Šventojo Rašto, kiti sukurti vokalistės A. Joknytės.

Daiva Karužaitė. „Kur“ 1998.

„SANTAROS-ŠVIESOS“ SUVAŽIAVIMAS

Atkelta iš 2 psl.

Buvo ir kino vakarų. Lietuviškų filmų vakaro (teisingiau — nakties) neįstovė nė patys kantriausieji. Užtat priešpaskutinį dieną rodytas filmas apie Marių Katiliškį yra ne tik vizualiai įspūdingas, bet ir subtiliai atskleidžiantis gyvą, prieštarą žmogui, o ne kanonizuotą kultūros herojų.

Norėtusi dar paminėti Rimvydo Šilbajorio pristatytą seniai išleistą A. Nykos-Nilūno dienoraščių knygą. Ji įsiterpia tarp kitų — Amerikoje ir Lietuvoje — pasirodžiusių dienoraščių ar į juos panašių tekstų (tai J. Meko, A. Tereškino, T. Venclovo tekstai). Susidomėjimas užrašais, dienoraščiais bei kitais rašymo apie save būdais rodo ne tik savirefleksiją, bet ir dmesį literatūros paribio reiškiniams. Taip pat — nykstanciją ribą tarp to, ką įprasta vadinti „literatūra“ ir „tikrove“. Galbūt naujai atrandama kasdienybės istorija dar kartą

patvirtina istorijos monumėntų griūtį, betarpiškumo troškimą. Tiesa, su A. Nyka-Nilūnu, atrodo, viskas kiek sudėtingiau. Tokia mintis kyla, išgirdus R. Šilbajorio interpretacijas, kurios parodė tam tikrą šitų dienoraščių fragmentų paradoksalumą. Anot jo, A. Nykos-Nilūno atsivėrimas slepia, kaukė — atskleidžia. Tad truputėlį ironiška, tačiau patiklus skaitytojas, išsiilgęs betarpiškumo, gali pakliūti į spąstus, atsivėręs šią knygą.

Taigi toks būtų šių metų „Santaros-Šviesos“ dienoraštis ar užrašai. Labiausiai kritiškai akis pora dalykų. Pirmiausiai — ryškėjantys sąmoningumo poslinkiai, apsisprendimas integruoti savo gyvenimą čia, Amerikoje, priimti savo kitoniškumą kaip vertybę. Antra vertus, palaiptui tampa nereikalingi įvairūs mitai. Atrodo, vieną stabilų centrą keičia daugybė centrų, kurie leidžia vykdyti skirtingų asmenybių polilogui.

ALFONSAS TYRUOLIS

METAİ

*Kas išvės nežinojimą, nerimą
Išviesą ir rimtį per šaltį ir gruodą?
Pavasariai grįžta žiedais nežini,
Ir parlekia paukščiai per vandenį juodus.*

*Nes saulė kaip meilė kviečia galingai
Pumpurą krautis ir gelę žydėti,
Ir upė, iš mažo šaltinio išsruvus,
Skuba į marių platybes tekėti.*

*Bet gelės numiršta, kai saulė išeina
Naslaičių kitur aplankyti.
Tik meilė palieka, nemiršta ji niekad,
Su ledo gelėm dar gruodį ji žydi.*

KALĖDOS

*Medžiai liūdni ir be lapų
Graudųjį liūdesį gieda —
Prarastą vasarą,
Prarastą saulę ir žiedą.*

*Bet iš toliosios šiaurės atlekęs
Atsimuša vėjas
Iš dieiško Kūdikių šypsnį —
Nutyla gražiai sušvelnėjęs*

*Ir nuo to šypsnio sauleto
Audros nurimo, ir gelės
Jau, rodos, seniai išmirę
Žydėti vėl kelės.*

NEMARIOJI MEILĖ

*Snaigės, žvaigždės, eglutės...
Džiaugsmas būtų gražiau žibėjęs,
Jei jo nebūtų užpūtes
Liūdnąjį gaudą nešdamas vėjas.*

*Kūčių trapus paplotėlis
Primena motinos ašarą gaudžią...
Skiria mus tolimas kelias,
Dideli vandenys siaudžia.*

*Bet kai jau rodos, kad niekad
Iš saulę negrįši, kad žūni —
Dangiška mano meilė palieka,
Žydi, kaip vyšnios viršūnė.*

„Metų vingiai“, 1993 m.

Poezijos antologijos

Marijos žiedai. Kaunas, 1933.

Marijos žemė. Italija, 1958.

Nemarioji žemė; Lietuva pasaulinės poezijos posmuose. Boston, 1970; Kaunas, 1992.

Žvaigždžių sonetos; lietuvių poetų išėjimoje eilėraščiai apie M. K. Čiurlionį. Southfield, MI, 1981. Vilnius, 1997.

Vainikas, kryžius, lėlija; kazimierinė grožinės literatūros antologija. Chicago, 1984.

Poezijos vertimai

Goethe; gyvenimas ir rinktinė poezija. Kaunas, 1932.

Schiller F. Giesmė apie varpą. Marijampolė, 1936.

Aušros žvaigždė; marianinė pasaulinės poezijos antologija. Roma, 1954.

Shakespeare W. Šekspyro sonetai. Chicago, 1964.

Dantė A. Naujasis gyvenimas. Italija, 1966.

Novalis. Himnai nakčiai. Chicago, 1979.

Aukso lyra; iš Vakarų pasaulio poezijos. Chicago, 1990.

Kaunas, 1992.

Tagor R. Paklydę paukščiai. Kaunas, 1998.

Prozos vertimai

Bjoernson B. Solbako Sinė. Kaunas, 1929.

Fortunata, A. Prie Jėzaus prakartėlės. Marijampolė, 1931.

Scott W. Kventinas Durbaras; romanas. 2 tomai. Kaunas, 1935.

Doerfler P. Kai dar motina gyveno. Kaunas, 1937.

Keppler P. Daugiau džiaugsmo. Kaunas, 1940. Kaunas, 1997.

Escriba de Delaguer, J. M. Rožinis. Chicago, 1992.

Keppler P. Kančios mokykla.

PARODA IŠ POVILO REKLAIČIO KOLEKCIJOS

ALGIMANTAS A. NAUJOKAITIS

Iki lapkričio pabaigos Vilniaus Dailės akademijos galerijoje „Akademija“ vyko lietuvių išeivijos grafikos paroda. Joje eksponuota apie 40 išeivijos dailininkų darbų. Dailės akademijai šiemet juos padovanojo Vokietijoje, Vėimare prie Lahno gyvenantis lietuvis išeivis, meno žinovas ir kolekcininkas dr. Povilas Reklaitis. Tai pirmoji tokia paroda Lietuvoje.

Prieš parodos atidarymą kalbėjęs Dailės akademijos leidyklos darbuotojas, menotyrininkas Vidmantas Jankauskas, išreiškė nuoširdų dėkingumą dr. P. Reklaitiui, apibūdino jo gyvenimą ir vaisingą veiklą. Povilas Reklaitis, dar 1941 m. bėgdamas nuo bolševikų, pasitraukė į Vokietiją. 1949 m. Tiubingeno universitete apsigynęs filosofijos daktaro disertaciją, jis tapo pirmuoju profesionaliu lietuvių dailėtyrininku išeivijoje. Į Vokietiją pasitraukusių lietuvių pabėgėlių stovyklose jis pradėjo rinkti liuanistinę medžiagą, tarp jos ir išeivių dailininkų grafiką, vėliau išaugusią į didelį, privatų liuanistinį archyvą Vakaruose. Paskaitas V. Jankausko, kolekcionavimas, rašymas apie Lietuvą, jos istoriją šaltojo karo sąlygomis buvo tikra politinė akcija, kuri ne tik pagyvino išeivijos gyvenimą, bet ir turėjo tikslą Vakarų visuomenei priminti Lietuvos, kitų Baltijos valstybių laisvės bylą. Dar aiškiau tai išryškino, akcentavo Baltų draugijos ir dr. P. Reklaitis organizuojamos lietuviškos parodos, su kuriomis jis keliavo po Vokietiją nuo 1956 metų. Be kartografinių rinkinių tose parodose rodyta ir išeivių grafika. Po JAV, Prancūzija, Australija, ir kitose kraštuose išsiblaškę lietuvių dailininkai noriai siuntė į Vokietiją savo darbus, ir pamažu pas dr. P. Reklaitį susikaupė jų kolekcija.

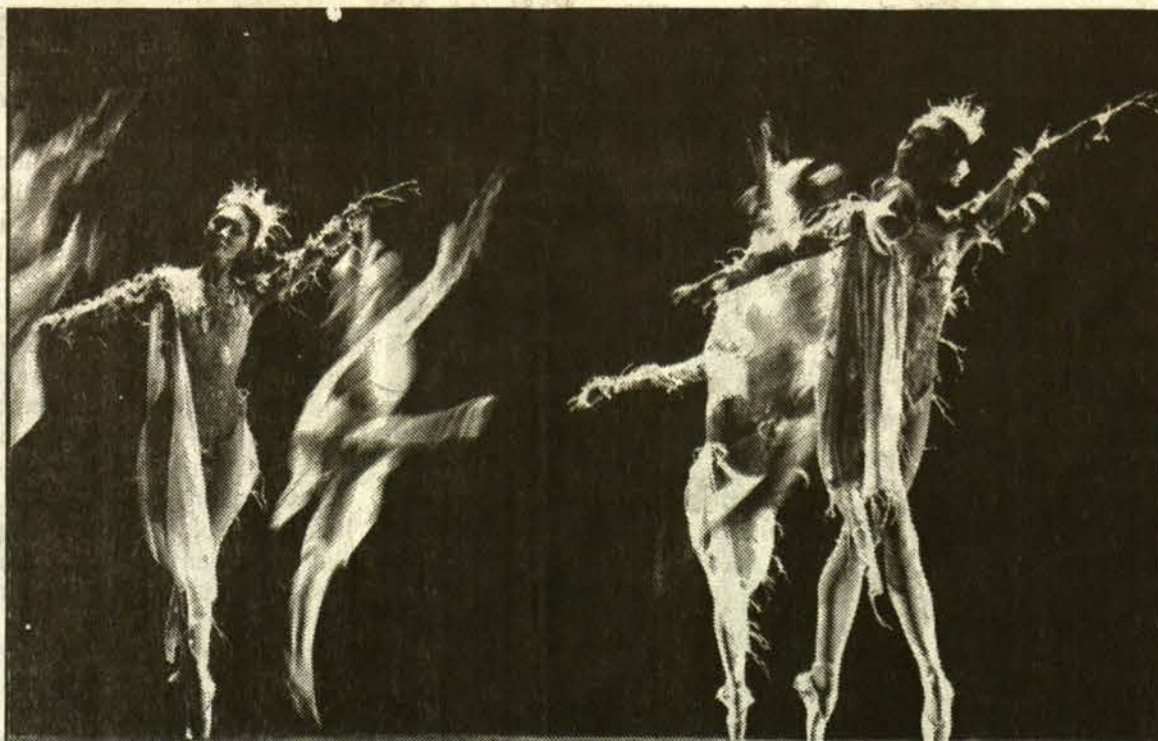
Po ištisą dešimtmetį trukusių kelionių, parodų rengimo, smarkiai sušlubavus P. Reklaitio sveikatai, parodinė veikla nutrūko ir visi lietuvių grafikos darbai liko jo archyve. Daugelį metų jie išguldę beveik nejudinami, kol Vilniaus dailės akademijos darbuotojai, rinkdami duomenis apie P. Reklaitį, susidomėjo jo kolekcija, o jos savininkas dalį grafikos lakštų padovanojo akademijai. Tie dovanoti darbai ir buvo eksponuojami parodoje.

Menotyrininkas Vidmantas Jankauskas dar pridūrė, kad Dailės akademijos leidykla netrukus išleis dr. P. Reklaitio knygą *Prarastos Lietuvos beiškant*. Tai dr. P. Reklaitio straipsnių ir studijų rinkinys apie lietuviškus pėdsakus Vakaruose, apie mūsų dailės, kultūros istoriją.

Parodos atidaryme kalbėjęs išeivijos grįžęs dailininkas Kazys Varnelis, beje, pažinojęs dr. P. Reklaitį, sakė, kad jis vienintelis išeivis savo raštuose išsamiai apžvelgęs, išnagrinėjęs išeivijos dailę, paskelbęs darbų vokiečių kalba. Pasak K. Varnelio, dr. P. Reklaitis gerai išmano lietuvių dailės istoriją, jo surinkta lietuvių išeivių moderniosios grafikos kolekcija yra labai vertinga.

Dailės akademijos muziejaus vedėja D. Mazeikienė, fondų saugotojas V. Cibulskas pasidžiaugė, kad iki šiol šis muziejus turėjo tik vieno talentingo išeivijos dailininko A. Veščiuo darbų, o dr. P. Reklaitio dėka dabar fonduose jau bus dvylikos išeivijos dailininkų kūrinių. Jie ne tik praturtins akademijos rengiamas parodas, bet ir pasitarnaus geresniam studentų — būsimųjų dailininkų mokymui.

Paroda iš dr. P. Reklaitio kolekcijos patraukė menotyrininkų ir visuomenės dėmesį. Savo savita maniera, dinamiškais, ekspresyviomis kompozicijomis, išraiškingomis linijomis pasižymi parodoje eksponuoti devyni A. Veščiuo grafikos lakštai iš dr. P. Reklaitio kolekcijos. Atkreipia dėmesį kito išeivijos grafiko ir tapytojo Kazio Janulio kompozicijos. Beje, šis dailininkas yra iliustravęs A. Nykos-Niliūno *Praradimo simfoniją*, *Orfejaus medį*. Parodos lankytojų dėmesį taip pat atkreipė Vytauto Kazimiero Jonyno, Viktoro Petravičiaus, Jurgio Kęstučio Rackaus, Telesforo Valiaus, Žibunto Mikšio grafikos darbai. Retas, įdomus eksponatas — A. Moncio darytas jo skulptūrų, piešinių ir koliažų 1969 metų parodos Parvyžių plakato originalas. Kabėjo taip pat Prano Gailiaus parodos, 1963 m. vykusios Čikagoje, M.K. Čiurlionio galerijoje, plakatas. Lankytojus sudomino ir Paryžiuje gyvenusio lietuvių dailininko Antano Liutkaus Vilniuje dar nematyti impresionistiški, judrių potėpių gyvų ir šviesių

Scena iš vienveiksmio baletu „Vasarvidžio nakties sapnas“ premjeros Lietuvos Nacionaliniame operos ir baletu teatre, Vilniuje, lapkričio 20 d.

LIETUVOS KULTŪROS NAUJIENOS

VINCO KUDIRKOS MUZIEJUS

Kudirkos Naumietyje (Šakių rajone) atidarytas rašytojo, Lietuvos Himno autoriaus, daktaro Vinco Kudirkos muziejus. Jis stovi toje vietoje, kur buvusiame name V. Kudirka sukūrė *Tautišką giesmę*. Himnu tapusi giesmė pirmą kartą buvo paskelbta 1898 m. lapkričio — gruodžio žurnalo *Varpas* numeryje.

V. Kudirkos gimimo 140-ųjų metinių proga Kudirkos Naumietyje seniūno A. Damijonavičiaus pastangomis restauruotas šiam miestelyje esantis skulptoriaus Grybo sukurtas V. Kudirkos paminklas, o Šakių centre atidengtas Lietuvos Himno autoriaus biustas.

PERRINKTA DAILININKŲ SAJUNGOS VADOVYBĖ

1998 m. birželio 13 d. *Draugo* šeštadieniniame priede rašiau, kad įvyko Lietuvos Dailininkų sąjungos suvažiavimas, jame išrinkta nauja vadovybė, o pirmininku — G. Raudonius.

Suvažiavimas tikrai įvyko, ir

spalvų gausu nutapyti paveiksai.

Tiek menotyrininkai, tiek kiti lankytojai pripažino, kad dr. P. Reklaitio dovanoti darbai praturtino mūsų dailės fondus, leido susipažinti su Lietuvoje mažai žinomų išeivijos dailininkų darbais.

pirmininku tikrai buvo išrinktas G. Raudonius. Tačiau vėliau Lietuvos Teisingumo ministerija nepatvirtino suvažiavimo priimtų nutarimų ir pirmininko rinkimų, nes suvažiavime nebuvo susirinkęs statute numatytas dalyvių kiekis (kvorumas).

Lietuvos Dailininkų sąjunga vienija gana daug — net 1,130 narių, tarp jų yra ir išeivijos dailininkų. Kad suvažiavimas būtų teisėtas, jame turi dalyvauti ne mažiau, kaip du trečdaliai narių.

Pakartotinai suvažiavimas buvo kviečiamas ir lapkričio pradžioje. Deja, vėl nesusirinko pakankamai narių. Pagal šios Sąjungos statutą dar viename suvažiavime kvorumas nereikalingas. Tad tik iš trečio karto įvykusiam suvažiavime patvirtintos Statuto pataisos, dviems metams išrinktas teisėtas Dailininkų sąjungos pirmininkas. Juo tapo skulptorius Vaclovas Krutinis. Jis pažadėjo pagerinti ir suaktyvinti sąjungos veiklą, pašalinti narių pasyvumą ir susisikaldymą.

PAGARBA RAŠYTOJAMS

Lietuvos Liaudies kūrybos centras viešai pakvietė rajonų ir miestų kultūros centrus, bibliotekas, literatų sambūrius, žiniasklaidą paminti lietuvių rašytojus jų jubiliejų proga. Liaudies Kultūros centras pasižadėjo Kultūros ministerijos informaciniame biuletenyje *Kultūros gyvenimas* iš anksto kas ket-

virtį skelbti rašytojų jubiliejų datas.

1999 metų pirmame ketvirtyje greta rašytojo Juozo Paukštelio, literatūros kritiko Vytauto Galinio, tautosakininko Kazio Grigo, minimi ir išeivijos rašytojų — Sidney gyvenusio prozininko Vytauto Janavičiaus, poeto Vinco Kazoko, JAV gyvenusio eseisto Bronio Railos, prozininko Stasio Tamuličiaus jubiliejai.

A. ŠABANIAUSKO ATMINIMUI

Daug kas iš vyresniosios kartos išeivių prisimena pirmosios nepriklausomybės metais Kaune pagarsėjusio dailininko A. Šabaniausko dainas. Sovietmečiu užmirštas ir atstumtas, dabar jis vėl, jau po mirties, gerbiamas, komptinėse plokštelėse išleidžiamas jo dainos.

Gruodžio mėnesį Vilniaus restorane „Ponių laimė“ A. Šabaniausko gimimo 95-ųjų metinių proga buvo pristatyti nauji kompaktiniai diskai (CD) bei garso kasetės su A. Šabaniausko pasekėjų — estrados artistų dainomis.

NAUJAS VAIKU TEATRAS

Keturi jauni Vilniaus aktoriai įkūrė savo teatrą vaikams. Savo veiklą šis teatrukas pradėjo spektakliais *Piemėnėlių išdaigai* ir *Kad būtų linksma*. Pirmasis spektaklis paremtas smulkiaja lietuvių tautosaka, aktoriai pamėgė paskaitinti liaudies pasaką pagal rašytojo J. Erlicko poeziją vaikams.

Šis mažasis vaikų teatras gastroliaus po visą Lietuvą, o jei kas pakvies — ir JAV lietuvių telkiniuose.

LIETUVOS MOKSLININKŲ IVERTINIMAS

I žymiausių edukacinės srities pasaulio mokslininkų dvidešimtuką pateko Kauno Technologijos universiteto profesorė P. Jucevičienė. Ji vienintelė Baltijos šalyse apdovanota UNESCO tarptautinio Edukacijos centro čekų pedagogo Johan Amos Comenius (1592-1670) garbės diplomu už mokslinių darbų ciklą, skirtą švietimo ir pedagoginėms sistemoms tobulinti, modernizuojant Lietuvos aukštąjį mokslą.

OPEROS IR BALETU TEATRO PREMJERA

Lapkričio 20 dieną Lietuvos Nacionaliniame operos ir baletu teatre įvyko ilgai laukta premjera — vienaveiksmis baletas *Vasarvidžio nakties sapnas* pagal F. Mendelssohn — Bartholdy muziką. Šiam baletui libretą (pagal W. Shakespeare'o komediją) ir choreografą sukūrė žymus lenkų kilmės choreografas Krzysztof Pastor, dirbantis viso pasaulio garsiausiose baletu scenose. Tai žaismingas ir nuotaikingas, išdaigiškas ir pamokantis baletas, kuriame fantazija persipina su realybe, elfai, fejos gyvena ir myli kaip paprasti žmonės, o tikroji meilė visada triumfuoja. Laiminga pabaiga: trys poros susituokia, ir visame spektaklyje garbina santuoka.

Kartu su choreografu K. Pastor šiame pastatyme dirbo žymiausi Lietuvos menininkai — scenografas Adomas Jancovskis, kostiumų dailininkas Juozas Statkevičius, dirigen-

tas Martynas Staškus. Visa ši grupė Lietuvos žiūrovams jau pažįstama iš prieš metus rampos šviesą išvydusio vienaveiksmio G. Bizet — R. Šcedrino baletu *Carmen*. Abu šie baletai, rodomi vieno vakaro metu, tapo vienu gražiausių Lietuvos baletu spektaklių. Abiejuose baletuose šoka pasaulinį pripažinimą pelnę Eglė Špokaitė ir Mindaugas Baužys, geriausi artistai Edvardas Smalakys, Rūta Jerskytė, Živilė Baikštytė, Nelė Beliakaitė, Valerijus Fadejevas, Aurimas Paulauskas, Raimundas Maskaliūnas ir kiti. *Vasarvidžio nakties sapnas*, pilnas humoro, gaivališkos gyvenimo ir meilės džiaugsmo bei tragiškoji *Carmen*, neabejotinai tapo puikia pramoga žiūrovams ir gražiai papildė Lietuvos Nacionalinio operos ir baletu teatro repertuarą.

Eglė Ulienė

TRIJŲ EUROPOS VALSTYBIŲ KULTŪRINIS PALIKIMAS

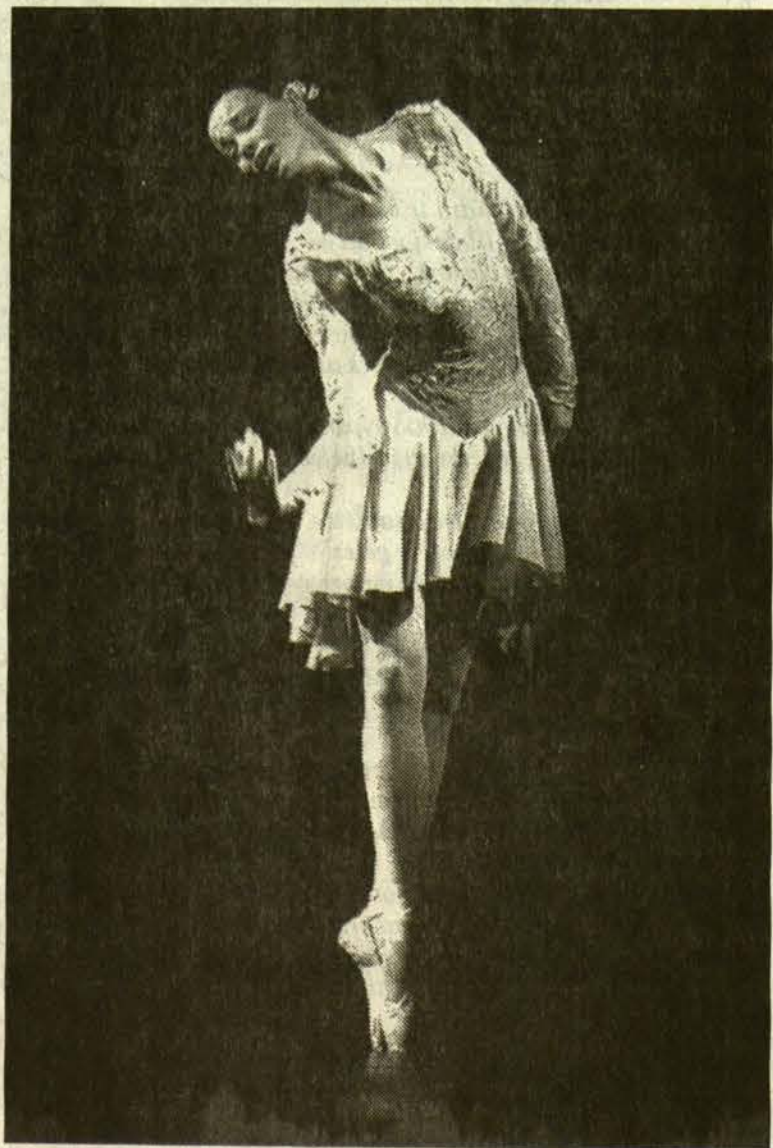
Garsiosios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didelių giminės grafų Tiškevičių nuopelnai Lietuvos mokslui ir kultūrai nagrinėjami parengtoje spaudai monografijoje „Raudondvaris. Grafi Tiškevičiai ir jų palikimas“. Tai pirmasis didelis žingsnis susigrąžinti mūsų samonę bajoriškų dvarų kultūrą ir palikimą.

Kataloge išsamiai aptariamos dovanotos ir išlikusios meno vertybės Lietuvos, Lenkijos bei Prancūzijos muziejuose, sakė knygos autorė Valstybinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus taikomosios dailės skyriaus vadovė Aldona Snitkuvienė. Leidinyje surinktos ir aprašytos šeimos buvusios meno vertybės nuo senovės Egipto ir antikos laikų iki XIX amžiaus pabaigos — XX amžiaus pradžios.

Grafų Tiškevičių giminės dvarai XVII-XIX amžiuje tapo kultūros centru, kuriuose buvo puoselėjamos ryškiausios

kultūrinės, meninės Vakarų Europos tradicijos, skatinami ir remiami talentingi jaunieji menininkai. Monografijoje pirmą kartą plačiau apžvelgiami Raudondvario išsigijimo ir paveldėjimo klausimai, kultūrinę grafų Tiškevičių veiklą, pomėgius ir keliones, rūmų bibliotekos turtai bei muzikos dvaro gyvenimas. Raudondvaryje grafas Benediktas Emanuelis Tiškevičius rėmė puošnią parapinę bažnyčią su gausiomis meno vertybėmis bei koplyčia — mauzoliejumi, kuriame laidojavo šeimos narių palaikus. Ištagingumu stebinančioje Raudondvario grafų rezidencijoje dirbo žymūs architektai, dailininkai ir muzikai. Rūmuose sukaupė vertingą tapybos, litografijos, porceliano, sidabro, skulptūros rinkinį.

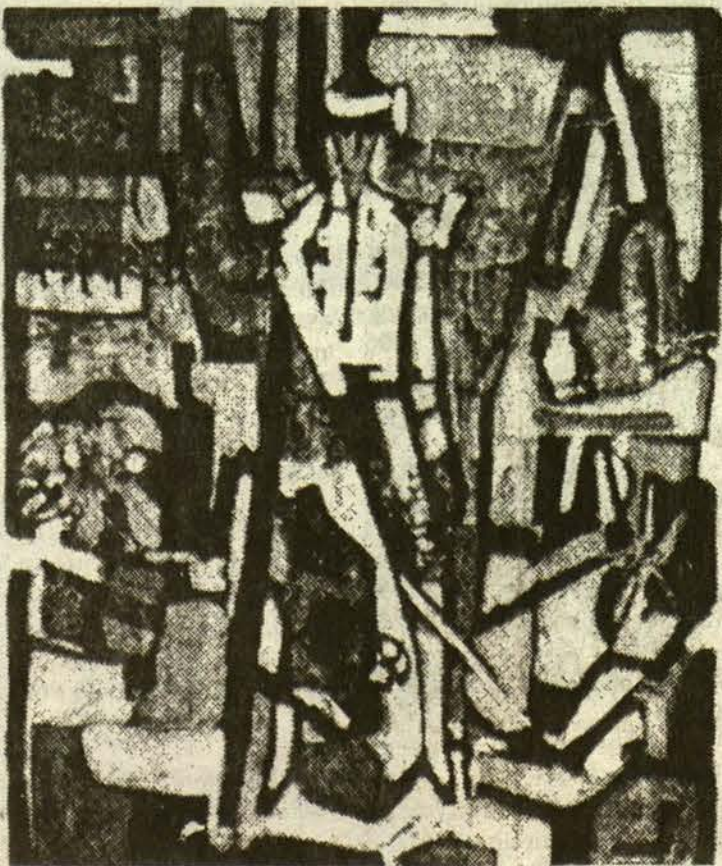
Knygos tiražas — 1,500 egzempliorių. Leidinį finansavo Karališkosios bajorų sąjungos nariai, Lietuvos istorijos institutas, Prancūzijos ambasada Lietuvoje, Kauno rajono savivaldybė. Monografiją sudaro Vilniaus universiteto leidykla. (Elta)

„Vasarvidžio nakties sapnas“. Balerina Elena-Eglė Špokaitė. Nuotr. Michail Raškovskij

K. Janulis. Kompozicija, 1948. Lino raizynas.

Telesforas Valius. Essad' artiste. Spalvotas monotipas.

Algimantas A. Naujokaitis